

UOT 339.924

## AFRIKA DÖVLƏTLƏRİ ÜZRƏ REGIONAL İQTİSADI TƏŞKİLAT VƏ QURUMLAR

**RÜSTƏMOVA GÜLBƏS RƏSUL qızı**

*Sumqayıt Dövlət Universiteti, baş müəllim*

[rrufet1979@mail.ru](mailto:rrufet1979@mail.ru)

*Açar sözlər: iqtisadi inteqrasiya, ümumi bazar, iqtisadi birlik, əməkdaşlıq, investisiya, kapital*

Dünya təsərrüfat sistemində iqtisadi inteqrasiya proseslərinin əhəmiyyəti danılmazdır. XX əsrin II yarısından başlayaraq bu iqtisadi vasitə dünya ölkələrinin milli iqtisadiyyatlarının sürətli inkişafına, regional və beynəlxalq iqtisadi proseslərin genişlənməsinə əsaslı stimül vermişdir. «İnteqrasiya» - sözü latınca («*integrō*») «bərpa olunma», «tamamlanma» və yaxud [*«intager»*] «bütöv», «bütünləşmə» mənalarını verir. Beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya mal və xidmətlərin, istehsal və kooperasiya əlaqələrinin genişlənməsi yolu ilə ölkələrarası ticarət-iqtisadi əlaqələrin, bazar münasibətlərinin gücləndirilməsi, dünya ölkələrinin milli iqtisadiyyatlarının beynəlmilləşməsi prosesləridir. Qeyd etmək lazımdır ki, dünya iqtisadi inteqrasiya proseslərinin klassik nəzəri mahiyyəti və müasir nəzəri əsasları A.Smit, D.Rikardo (klassik nəzəriyyələr), V.Repke, M.Alle, B.Balassa (neoliberalizm), S.Ralf, U.Rostou (korporasionalizm), Q.Myurdal (strukturalizm), R.Kuper (neokeynsianistlər), Y.Tinberqen, R.Sanvald, İ.Ştöler (diricizm) və digərlərinin əsərlərində öz əksini tapmışdır.

Son 30-50 ilin ardıcıl araşdırmaları və dünya inteqrasiya proseslərinin istiqamətlərinin təsnifatlaşdırılması cəhdləri iki prioritet istiqamətin əsas götürülməsi ilə nəticələnmişdir: beynəlmilləşmə prosesləri, beynəlxalq yaxınlaşma və ümumi bazar meyilləri; regional inkişaf amilləri, regional maraqların qorunması və bu məqsədlərlə regional yaxınlaşma meyilləri.

Beynəlxalq yaxınlaşma-beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin, dünya inteqrasiya proseslərinin, beynəlxalq əmək bölgüsü prinsiplərinin, dünya ölkələrinin xarici-ticarət əlaqələrinin gerçəkləşdirildiyi proseslərdə ticarət və xarici-iqtisadi əməliyyatlar üzrə fəaliyyətin tənzimlənməsi, ümumi qaydaların, normativ sənədlərin işlənilib hazırlanması, beynəlxalq sazişlər və konvensiyalar, ticarət, gömrük, valyuta, investisiya rejimləri və s. proseslərdən ibarətdir.

Regional yaxınlaşma, ilk növbədə, region ölkələrinin milli maraqları, iqtisadi inkişaf prioritetləri və coğrafi yaxınlıq amilləri nəzərə alınmaqla reallaşdırılan iqtisadi inteqrasiya tədbirləri sistemidir. Bütün başqa regionlarda olduğu kimi, Afrika regionunda da müəyyən birliklər yaranmağa başlamışdır. Burada yaranan iqtisadi inteqrasiyanın əsasını dörd iqtisadi ittifaq təşkil edir. Bunlardan Mərkəzi Afrika dövlətləri, Qərbi Afrika dövlətləri, Cənubi Afrika dövlətləri, Şərqi və Cənubi Afrika dövlətlərini qeyd etmək olar.

Bütün bu təşkilatlar iqtisadi qruplaşma olub, ümumi bazarla birlikdə əmtəələrin, kapitalın və işçi qüvvəsinin sərbəst hərəkətinə zəmin yaradırlar və bu sahədə olan iqtisadi münasibətləri tənzimləyirlər. Aydındır ki, onların müəyyən siyasi məqsədləri də vardır.

Qərbi Afrikada otuzdan çox iqtisadi birlik vardır ki, onların əmələ gəlməsi əsasən region çərçivəsində tarixi ayrı-seçkiliklərlə bağlıdır və təşkilatların çoxu nəticədə birləşməyə gətirib çıxaran iqtisadi harmonizasiya məqsədini daşıyır. Nisbətən əhəmiyyətli birliklərdən bunları göstərmək olar: Qərbi Afrika dövlətlərinin iqtisadi birliyi (EKOVAS) kənd təsərrüfatının, sənayenin və pul sisteminin təkmilləşdirilməsi, həmçinin enerji istehsalı, faydalı qazıntıların çıxarılması və birgə infrastrukturun yaradılması sahəsində inkişaf strategiyası da daxil olmaqla, dövlətlər arasında

iqtisadi sazişlərin bağlanması zamanı və müxtəlif iqtisadi strategiyaların harmonizasiyasına yönəldilmiş bütün ayrı-seçkilik hallarının təcridən ləğv edilməsi əsasında Qərbi Avropa ölkələrində iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi məqsədilə 28 may 1975-ci ildə Laqosda yaradılmışdır.

1993-cü ildə Birliyin məqsədləri sırasına “siyasi sahədə əməkdaşlıq” və 1981-ci ildə qəbul olunmuş qarşılıqlı kömək və müdafiə haqqında protokol çərçivəsində regionlarda sülhməramlı qüvvələrin yaradılması tapşırığı da əlavə edildi. Bu məqsəd üçün təşkilat tərəfindən Müşahidəçi qrup (ECOMOG) yaradılmışdır. [1, s. 193].

EKOVAS regionun iqtisadi cəhətdən müxtəlif birliklərinin “çətirşəkili təşkilatıdır”. Təşkilata on altı ölkə daxildir: beş ingilisdilli Namibiya, Qana, Liberiya, Nigeriya və Serra-Leon, səkkiz fransızdilli Benin, Burkina-Faso, Qvineya, Mali, Niger, Fil Sümüyü Sahilləri Respublikası, Seneqal və Toqo, Portuqaliya dilində danışan iki ölkə Qvineya Bisau və Yaşıl Burun Adaları və bir ərəbdilli ölkə Mavritaniya.

EKOVAS-ın orqanları bunlardır: dövlət başçıların illik konfransı, ildə bir dəfədən az olmayaraq keçirilən Nazirlər Şurasının müşavirəsi, müqavilənin müddəalarını şərh edən və mübahisəli məsələlərin həllində arbitr olan Tribunal, Əməkdaşlıq və İnkişaf Fondu, Qərbi Avropa Dövlətləri Birliyinin İqtisadi Bankı (EKOBANK), altı ixtisaslaşdırılmış komissiya və qərarqahı Abuyda yerləşən İcraiyyə Katibliyi. Dövlətlərin Həmrəylik Şurası qədim təsisatlardan biridir. Benin, Burkina-Faso və Fil Sümüyü Sahilləri Respublikası daxil olduğu təsisatın əsası 3 iyun 1959-cu ildə qoyulmuşdur və 1966-cı ildə Toqo da bu təşkilata qoşulmuşdur. Bu birlik rəsmi birlik deyildir və onun məqsədi iştirakçı-ölkələr arasında iqtisadi siyasət məsələlərinin koordinasiyasından ibarətdir. Dövlətlərin Həmrəylik Şurası iqtisadi əməkdaşlığa kömək edən Qarşılıqlı Yardım və Təminat Fonduna malikdir.

Mano çayı Dövlətləri İttifaqı (MRU) 1973-cü ilin oktyabrında Liberiya və Serra-Leon tərəfindən yaradılmışdır, sonra isə təşkilata 1980-ci ilin oktyabrında Qvineya da qoşuldu. Birliyin məqsədləri bunlardır: Gömrük İttifaqının təşkil edilməsi və bütün maneələrin aradan qaldırılması yolu ilə ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsi, birgə istehsal gücünün genişləndirilməsi üçün, yeni istehsalın qurulması sahəsində əməkdaşlıq üçün və iqtisadi əməkdaşlıq nailiyyətlərinin ədalətli bölüşdürülməsini təmin etmək üçün əlverişli şəraitin yaradılması.

Niger çayı dövlətləri Komissiyası yaxud Niger çayı hövzəsi dövlətləri Şurası (RNC) Benin, Burkina-Faso, Kamerun, Mali, Niger, Nigeriya, Fil Sümüyü Sahilləri Respublikası tərəfindən 1983-cü ilin oktyabrında Niger çayı hövzəsində yerləşən dövlətlərin inkişafı ilə bağlı layihələrin və proqramların stimullaşdırılması və əlaqələndirilməsinin təbliği məqsədilə yaradılmışdır.

Seneqal çayı dövlətlərinin inkişafı üzrə Təşkilat 1972-ci ildə Mali Respublikası, Mavritaniya və Seneqal tərəfindən Nuakşotda yaradılmışdır. Əgər bağlanmış Konvensiyanın üslubu və şərtləri ilə razılaşsalar, ərazisindən Seneqal çayı axıb keçən bütün dövlətlər bu koalisiyaya qoşula bilərlər.

Qərbi Afrikanın İqtisadi və Valyuta İttifaqı (UEMOA) Qərbi Afrika dövlətlərinin Mərkəzi Bankı adlanan öz mərkəzi bankı ilə fəaliyyət göstərərək İttifaqa daxil olan ölkələrin valyutalarının fransız frankına nisbətində nəzarət edir. İttifaqa Benin, Burkina-Faso, Mavritaniya, Mali, Niger, Fil Dişi Sahilləri Respublikası, Seneqal və Toqo daxildir. Qurumun tapşırıqları bunlardır: regional səviyyədə iqtisadi əməkdaşlıq və ilkin emal prosesini keçməmiş (yəni xammal) kənd təsərrüfatı məhsullarının, balıq və təbii sərvətlərin də daxil olduğu yerli istehsal malları ilə azad ticarət bazasında iqtisadi inkişaf; şura üzvü olan ölkələrdə istehsal olunmuş malların idxalı üçün daha əlverişli gömrük şəraitinin təşkil edilməsi (regional kooperativ vergisi); vahid xarici tarifin qoyulması.

Cənub-Şərqi Afrika ölkələrinin Ümumi Bazarı. Cənub-Şərqi Afrika ölkələrinin Ümumi Bazarı (COMESA) Şərqi və Cənubi Afrika dövlətlərinin preferensial ticarət zonası fəaliyyəti əsasında 1993-cü ildə təsis edilmişdir. Şərqi Afrika ölkələrinin inkişaf üzrə Birliyi kimi, Cənubi Afrika ölkələrindən Namibiya, Svazilenda, Lesoto və Botsvandan ibarət olan (SACU) Cənubi Afrika ölkələrinin Gömrük İttifaqı kimi təşkilat iqtisadi birləşməyə kömək edir. Üzvləri Anqola,

Burundi, Cibuti, Zambiya və Zimbabve, Komor, Keniya, Lesoto, Madaqaskar, Malavi, Mavrikiya, Mozambik, Ruanda, Seyşel adaları, Somali, Sudan, Svazilend, Tanzaniya, Uqanda, Eritreya, Efiopiya olan dövlətlər arasında öz pul-hesab vahidindən istifadə etməklə maliyyə əməliyyatlarının aparılması üçün hesabat palatasına xidmətlər təklif edir. Cənub-Şərqi Afrika ölkələrinin Ümumi Bazarının katibliyi Lusakda yerləşir [2, s. 319].

### **ƏDƏBİYYAT**

1. Məmmədov M., İbadov E. Beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar. Dərs vəsaiti, Bakı: CBS, 2008, 246 s.
2. Костюнина Г. Азиатско–тихоокеанская экономическая интеграция. М.: РОССПЭН, 2002, 350 с.

### **РЕЗЮМЕ**

#### **РЕГИОНАЛЬНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОРГАНИЗАЦИИ И УЧРЕЖДЕНИЯ ПО АФРИКАНСКИМ ГОСУДАРСТВАМ**

*Рустамова Г.Р.*

*Ключевые слова:* экономическая интеграция, общий рынок, экономический союз, сотрудничество, инвестиции, капитал

Значение экономических интеграционных процессов в системе мирового хозяйства неоспоримо. Основой экономической интеграции в африканском регионе являются четыре экономических союза. К этим союзам можно отнести экономический союз западноафриканских государств, Союз рек Мано, Комиссию по реке Нигер, организацию развития речных государств Сенегала. Все эти организации экономически ориентированы на товары общего рынка, создают основу для свободного движения капитала и труда, регулируют экономические отношения в этой области.

### **SUMMARY**

#### **REGIONAL ECONOMIC ORGANIZATIONS AND INSTITUTIONS ON AFRICAN STATES**

*Rustamova G.R.*

*Key words:* economic integration, common market, economic union, cooperation, investment, capital

The importance of economic integration processes in the world economy is undeniable. The basis for economic integration in the African region is four economic unions. Economic Community of West African States, Mano River Union, Niger River Commission, the Organization for the Development of the Senegal River States can be mentioned. All these organizations are economically aligned with commodities with the common market, create the basis for the free movement of capital and labor and regulate economic relations in this area.

|                   |               |            |
|-------------------|---------------|------------|
| Daxilolma tarixi: | İlkin variant | 13.11.2018 |
|                   | Son variant   | 04.02.2019 |